

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ОСВІТИ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.147.134:94

Н. О. Венцева

Бердянський державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ЗА ЧАСІВ ДИРЕКТОРІЇ УНР

Автором статті визначено особливості розвитку системи вищої педагогічної освіти за часів Директорії УНР. Проаналізовано джерельну базу дослідження. Визначено види та типи навчальних закладів, які готували майбутніх учителів історії. А саме: створення народних університетів, відкриття вчительських інститутів у Житомирі, Єлисаветграді та Кам'янці-Подільському, створення семінарії в м. Мерефа на Харківщині та ін. Також розглянуто питання введення українознавчих предметів та особливості нормативно-правової бази пов'язані з цією проблемою. Особливу увагу приділено відкриттю мережі Вищих жіночих курсів та особливостям підготовки майбутніх учительок історії. Виявлено також і негативні тенденції означеного періоду.

Ключові слова: Директорія УНР, українізація освіти, народні університети, Вищі жіночі курси.

Постановка проблеми. Важливою цариною сучасних історико-педагогічних досліджень є площина науково-педагогічного пошуку, що охоплює вивчення педагогічних явищ і фактів у системі вищої історичної освіти України періоду Директорії УНР. Саме в цей період інтенсивно відбувалися процеси становлення, розвитку та трансформації системи вищої педагогічної історичної освіти на українських землях. Отже, вивчення цього питання дає можливість визначити певні закономірності й позитивний досвід підготовки фахівців, який свого часу був забутий і має важливе значення для вдосконалення професійної освіти сучасного вчителя історії.

Аналіз актуальних досліджень Українські історики не оминули увагою питання історії розвитку вищої освіти, яка завжди впливала на суспільно-політичний, економічний і культурний потенціал суспільства. Питання управління вищою освітою на Україні в ХХ ст. досліджує сучасний науковець С. Майборода [6] Теоретико-методичні основи підготовки вчителів історії у ХХ столітті вивчав український учений А. Булда [3]. Народну освіту в Україні в період визвольних змагань розглянуто в працях В. Богуславської та А. Боровика [1; 2]. Питання розвитку вищої жіночої освіти на Україні досліджував К. Кобченко [5].

Метою статті є виявлення змін у структурі вищої педагогічної історичної освіти України, які відбувалися за часів Директорії УНР.

Виклад основного матеріалу. Директорія УНР прийшла до влади в результаті антигетьманського повстання в грудні 1918 р., а 26 грудня було затверджено склад першого коаліційного уряду, який очолив представник

УСДРП В. Чехівський. Трохи раніше (17 грудня) було відновлено роботу Міністерства народної освіти (далі МНО). До 4 січня 1919 р. його очолював П. Холодний, а з 5 січня 1919 р. посаду міністра обійняв І. Огієнко.

Не зважаючи на наказ міністра освіти П. Холодного від 17.12.1918 р., згідно з яким «усі закони та розпорядження, видані гетьманським урядом тимчасово припиняються до виконання» всю поточну роботу в МНО, як і раніше, здійснювали відповідні департаменти: загальних справ, нижчої школи, професійної та позашкільної освіти, середньої та вищої школи [6, 104].

Освітня політика Директорії мала чіткі національні пріоритети. Вважаючи фундаментом своєї реформаторської роботи мовне питання, спираючись на закон від 1 січня 1919 р. про встановлення української державної мови, Міністерство народної освіти УНР 30 січня видало наказ, згідно з яким «викладовою мовою в усіх школах України: вищих, середніх та нижчих, повинна бути мова українська» [2, 82]. Викладання іншою мовою допускалося лише тимчасово, з дозволу відповідних органів. 17 січня в навчально-виховний процес було впроваджено єдиний правопис української мови обов'язковий на всій території УНР.

Важливе значення для розбудови освітньої системи на національному ґрунті мало й доопрацювання «Проекту Єдиної школи на Україні», робота над яким була розпочата ще в 1917 р. У вересні 1919 р. Рада міністрів УНР ухвалила представлений їй варіант, який хоч і не був завершений остаточно, проте визначав основні засади розбудови національної трудової школи в Україні. За «Проектом» школа мала бути якомога більше наближена до життя, а відтак, давати не лише теоретичні знання, а й практичні навички. У документі було сформульовано основні засади діяльності освітньої системи: а) школа є єдиною, тобто здійснювався перехід від нижчої до середньої школи, що давало можливість усім дітям учитися залежно від своїх здібностей; б) усі громадяни мали право на безплатну нижчу, середню та вищу освіту із забезпеченням учнів підручниками й усім необхідним; в) світський характер освіти [3, 52]. Передбачалося, що єдина загальноосвітня школа матиме три ступені: 1. Нижча початкова (I–IV кл.); 2) Вища початкова (V–VIII кл.); 3) Колегія та фахове шкільництво (IX–XII кл.). По завершенню курсу колегії (гуманітарного або реального профілю) відкривався шлях до вищої освіти [1, 66].

Особливе значення надавалося посиленню виховного спрямування навчального процесу, а саме формуванню почуття культурно-історичного зв'язку з українською минувиною. Вивчення історії мало налаштовувати молодь на ініціативу життєтворчих пошуків.

Курс історії поділявся на такі блоки: пояснююче читання та краєзнавство (I–IV кл.): історія побуту, культури, суспільства «місцевої людності». За допомогою бесід, екскурсій учні мали ознайомитися зі своїм селом, містом, школою. Другокласники продовжували вивчати історію рідного населеного пункту. У III класі вчитель роз'яснював учням, хто такі

українці та як вони жили до прийняття християнства. З IV класу розпочинався курс історії з доби перебування України під владою Великого князівства Литовського та Речі Посполитої до початку XX ст. У V класі діти оволодівали знаннями з елементарного курсу історії України від найдавніших часів до сучасності. У VI – так само. У VII–VIII – учитель проводив короткий огляд всесвітньої історії.

У навчальних планах вищої початкової школи на 1918/1919 н.р. на історію як обов'язкову дисципліну виділялася така кількість годин: у V класі – 2 год./тиж., у VI класі – 2 год./тиж., у VII класі – 2 год./тиж., у VIII класі – 3 год./тиж.) [3, 52]. Для забезпечення ефективності впровадження українознавчих дисциплін уряд зобов'язувався переглянути навчальні програми, покращити фінансування установ із підготовки вчителів-українознавців і забезпечити їх більш-менш якісними навчальними матеріалами. Міністерство народної освіти, у свою чергу, продовжувало шукати шляхи для українізації вищої школи. Так, 6 лютого 1919 р. Рада Народних Міністрів ухвалила закон про організацію лектури виключно українською мовою. Ректори КДУУ та КПДУУ отримали обіжник, у якому їм наказувалося проводити іспити з усіх предметів тільки державною мовою.

Заходи примусової українізації, насамперед, стосувалися колишніх імператорських університетів. Так, при Міністерстві народної освіти в січні 1919 р. була утворена «Комісія по справах щодо вищих шкіл та наукових інституцій», одним із завдань якої було перезатвердження штатів Київського, Харківського та Одеського університетів з метою «ліквідації» російських і русифікованих кадрів, що не бажали підкоритися новим умовам. В особливо радикальних колах висловлювалися думки й про повне закриття російських університетів у зв'язку зі складністю їх реформування й відкриття натомість нових, українських.

Не втрачала своєї популярності й ідея створення народних університетів для осіб, які з різних причин не могли отримати вищу освіту в державних університетах. Так, 1 листопада 1919 р. у Кам'янець-Подільському було відкрито такий заклад у складі гуманітарного та природничого факультетів.

Як і в попередні роки, чи не найголовнішою залишалася нестача підготовлених педагогічних кадрів. Тому перед учительськими навчальними закладами ставилося завдання ціною надзвичайних зусиль у стислі терміни значно збільшити випуски підготовлених учителів. Попри те, що на початку 1919 р. на території України нараховувалося 37 учительських семінарій і 8 інститутів, вони не могли повністю забезпечити вітчизняну школу необхідною кількістю педагогів. Тому, на порядку денному планувалося додатково створити базу ще для 28 семінарій і декількох інститутів (загалом довівши їх кількість до 18) [6, 109].

Навесні 1919 р. культурно-просвітня комісія Трудового Конгресу передала Міністерству народної освіти записку, у якій було запропоновано шляхи збільшення кількості вчителів-українознавців і привабливості освітянської праці: 1) поліпшити матеріальне становище діючих педагогів і слухачів учительських інститутів; 2) провести повну українізацію педагогічних ВНЗ, а також 3) подбати про утворення вищої педагогічної школи.

Перед Урядом УНР дуже гостро постало питання забезпечення шкіл кваліфікованими вчителями. Головними причинами їх дефіциту було розширення шкільної мережі та призив учителів-чоловіків до лав збройних сил. Тому вакантні посади штатних педагогів займали так звані замісники, які не мали відповідної фахової освіти. За неповними даними у восьми повітах Волині таких було 419, у чотирьох повітах Херсонщини – 344, у чотирьох повітах Катеринославщини – 154, у чотирьох повітах Чернігівщини – 116 і в п'яти повітах Полтавщини – 142 замісники [2, 88]. Кадрові проблеми значно впливали на якість викладання шкільних навчальних дисциплін, зокрема історії.

Для прискорення подолання прикрих перешкод на шляху підготовки та перепідготовки педагогів через неможливість у стислі терміни реалізувати проекти зі створення повноцінних вищих педагогічних навчальних закладів Урядом і Міністерством народної освіти вживалися неординарні заходи. Зокрема, на підготовку вчителів переводилися окремі навчальні заклади духовного відомства, а найбільш поширеною формою прискореної підготовки вчителів-українознавців стали педагогічні курси.

Перші курси підготовки вчителів для вищих початкових шкіл були створені при Кам'янець-Подільському університеті та при чотирьох учительських інститутах. Однорічні курси підготовки вчителів для середніх шкіл мали стати основною ланкою в забезпеченні викладання українознавчих дисциплін, проте відповідний законопроект був підготовлений і затверджений Директорією лише в середині жовтня 1919 р., тож часу для його реалізації вже не залишалося. Натомість досить результативно діяли тримісячні курси, які були обов'язковими для вчителів середніх шкіл, що недостатньо або зовсім не володіли українською мовою.

Слухачі курсів здобували освіту на різних відділах: а) фізико-математичному; б) природничо-географічному; в) історико-філологічному. Цикл навчання поділявся на семестри, по завершенню яких складалися іспити. Особи, які успішно склали іспити за I семестр направлялися на 1 рік для виконання обов'язків учителя. Після проходження такої практики слухачі продовжували навчання в II семестрі. Завершувалося навчання випускними іспитами, за результатами яких людина отримувала державний документ і право викладати історію у вищій початковій школі [3, 54].

Важливими факторами успішної підготовки вчителів історії визнавався вдалий підбір дисциплін загальнопедагогічної та спеціальної підготовки й

максимальне наближення якості курсової освіти до вимог вищої педагогічної школи. Прагнення поєднати скорочений термін надання освітніх послуг із насиченням змісту кожної дисципліни чітко прослідковується в нормативних документах. Наочним прикладом цього може бути курс історії України. Так, визначалося, що він не може бути епізодичним чи націленим на висвітлення якоїсь конкретної доби, тому що це не дасть можливості слухачам розібратися в загальноісторичному процесі, причино-наслідкових зв'язках, у важливих проблемах сучасної історії. Необхідно в стислій, але разом із тим у доступній формі, дати слухачам загальний огляд самих процесів, які були характерні для кожної доби. Рекомендувалося звертати особливу увагу на суперечливі проблеми історіографії: мовна й культурна унікальність українського народу, походження дефініцій Русь, Україна, Малоросія. А основу програми складали такі інформаційні блоки з історії України як: 1. Звичайна схема «русской» історії та її критика. Термінологія: Русь, Малоросія, Україна. Питання про окремішність українського племені; 2. Історіографія. Розвиток української історичної науки. Напрями й теорії; 3. Короткий огляд передісторичних часів. Доба Київська. Політична історія Київської Держави. Економічна й суспільно-політична структура; 4. Державна система Київської Русі (теорії). Питання про спустошення Київської Русі після татар (Гіпотеза Погодіна); 5. Галицько-Волинське князівство; 6. Велике князівство Литовське. Політичний устрій; 7. Державний і суспільно-економічний устрій Великого князівства Литовського; 8. Початок козащини. Державний і суспільний устрій Речі Посполитої; 9. Релігійна унія та культурно-національний рух на Україні в XVII–XVIII ст.; 10. Козащина за часів Сагайдачного; 11. Козацько-польські відносини після Сагайдачного; 12. Народна революція XVII ст. (Хмельниччина); 13. Переяславські статті й питання державно-правових відносин Москви та України; 14. Козацько-військовий устрій після революції; 15. Руїна. Її соціально-економічний зміст; 16. Гетьманщина в останній своїй добі. Останні гетьмани автономісти; 17. Правобережна Україна після Руїни. Гайдамаччина; 18. Національна ідея козацької старшини; 19. Нова українська інтелігенція. Кирило-мефодіївське братство; 20. 60-і роки. «Основа». 70–80-і роки. «Стара громада». Українофільство; 21. Галицьке національне відродження; 22. Український рух на переломі ХХ ст. Політичні групи. 1905 рік; 23. Україна в період між революціями 1905–1917 рр.; 24. Рік революції (1917–1918 рр.); 25. Українська справа як міжнародна проблема. Соціальні й національні фактори її розв'язання. Даний матеріал із незначними змінами пропонувався більшістю лекторів педагогічних курсів [3, 57].

До навчальних планів і програм загальнопедагогічної підготовки включалися педагогіка та історія педагогіки, логіка, психологія, шкільна гігієна. Наприклад, на Київських річних педагогічних курсах у складі загальнообов'язкових дисциплін були представлені «Вступ до педагогіки (4

год./тиж.), єдиний курс «Теорія навчання, теорія виховання та історія педагогіки» (3 год./тиж.), необов'язковий курс «Педагогічна патологія (вчення про дефективних дітей)» (1 год./тиж.) та шкільна гігієна (2 год./тиж.). Усього на теоретичну загальнопедагогічну підготовку відводилося до 10 год. на тиждень, а філософсько-педагогічне спрямування та переважно класично-університетський підхід у викладанні дисциплін педагогічного характеру в цей період змінювалися на професійно-педагогічний.

Наступним кроком Міністерства народної освіти щодо подолання кризи нестачі педагогічних кадрів було розв'язання питання про організацію єдиних навчальних закладів шляхом злиття вчительських інститутів і вищих педагогічних курсів. На думку урядовців, такий захід виправдовував себе тим, що у професійно-педагогічній підготовці спостерігалися єдині тенденції: 1) узгодження педагогічної теорії та шкільної практики; 2) побудова останньої на основі оглядових і пробних уроків та їх аналізу; 3) розширення й поглиблення змісту теоретичної складової педагогічної підготовки за рахунок збільшення кількості годин і введення нової номенклатури дисциплін.

На жаль, цю ідею не було втілено в життя через постійну військову напругу та фінансову скруту. Поряд з університетами та педагогічними курсами продовжували й надалі функціонувати вчительські (педагогічні) інститути, які готували переважну більшість фахових учителів-істориків. Термін навчання становив 3 роки, умови прийому залишалися здебільшого незмінними, а розробка нормативної документації цілковито покладалася на професорсько-викладацький склад інституту.

У зв'язку з революційними змінами в теорії та практиці навчання й виховання нової педагогічної спільноти кардинальних змін зазнала й академічна педагогічна парадигма, поступившись місцем професійно орієнтованій, що призвело до генерування багатопредметності та інформативної насиченості курсів загальноосвітніх дисциплін «Педагогіка», «Педагогіка і дидактика», «Історія педагогічних ідей», «Теорія виховання», окремі методики. Практична ж підготовка вважалася логічним продовженням теоретичної та впроваджувалася на старших курсах педагогічних навчальних закладів. Окрім оглядових і пробних уроків, вона включала також психолого-педагогічні спостереження за учнями [4].

Комплексне вивчення історії поступу вищої педагогічної історичної освіти в означений період неможливе без дослідження становища жіночої вищої професійної освіти та її наукових осередків – Вищих жіночих курсів, зокрема Київських (далі КВЖК), діяльність яких зазнала певних перетворень. Наочним прикладом зростаючої ролі жіноцтва у справі боротьби за розширення своїх соціальних і культурних прав стала їх активність у відстоюванні питання про розбудову повноцінних університетів на базі ВЖК та їх українізація. Свідченням модифікації

установи під впливом названих тенденцій був «Проект нового устава ВЖК в г. Києве». У документі зазначалося, що: «ВЖК в г. Києве есть учено-учебное учреждение имеющее целью давать женщинам высшее образование университетского характера и в частности подготовить их к деятельности преподавательской и педагогической...» [7].

З метою реалізації цього завдання Українська громада КВЖК висунула пропозицію про відкриття з 1918/1919 академічного року трьох українознавчих кафедр – історії України, історії української мови, історії українського письменства на історико-філологічному факультеті. Саме тоді група слухачок – членів факультетської ради висловилися за відкриття окремого Українського відділення у складі історичного та словесного підвідділів. При цьому планувалось одразу розпочати читання спеціальних курсів українською мовою, а загальних – спочатку російською з подальшим переходом на українську. При цьому зазначалося, що «до викладання по кафедрах українознавства ... вельми бажано й важливо залучити таких фахівців В. Данилевича, О. Грушевського, А. Кримського, С. Єфремова, Ф. Сушицького, які всі в цей час перебувають у Києві».

Уже з осіннього семестра 1917 р. на історичному відділенні читалися «спеціальні залікові курси» з історії Литовської держави професора М. Довнар-Запольського, з історії «малоросійської» літератури професора А. Лободи та з історії українського мистецтва професора Г. Павлуцького. Згодом через відмову А. Лободи від читання вищезгаданих лекцій їх замінили курсом приват-доцента С. Маслова «Література південно-західної Росії в XV–XVIII століттях». З травня 1917 р. приват-доцент Г. Максимович організував лекційні курси з історії Південної Русі, у 1918 р. – курс історії козацтва, а в 1919 – історії Лівобережної України.

У травні 1919р. слухачки виступили з пропозицією введення до циклу предметів історичного відділення соціології та політичної економії, створивши відповідну комісію, яка мала б розробити зазначені питання. А частина курсисток висловились і за організацію для них старшої групи з вивчення грецької мови [5, 198].

Попри складні умови навчання, курсистки часто самі шукали шляхи для розширення власних пізнавальних можливостей, у тому числі й поза навчальним процесом. На КВЖК було засновано кілька наукових гуртків, які не дозволялися владою раніше. У листопаді 1917 р. було вироблено статут історико-літературного гуртка: метою діяльності його членів – професорів, викладачів і слухачок – мало стати «вивчення історії, літератури, етнографії, археології та інших гуманітарних наук». Восени 1918 р. Радою професорів було затверджено статут гуртка з вивчення суспільних наук при КВЖК. Вказані заходи сприяли тому, що поступово курси отримали визначний академічний авторитет і неабияку популярність [5, 57].

Висновки. Отже, протягом свого існування Директорія, спільно з Радою Народних Міністрів і культурно-просвітньою комісією Трудового Конгресу здійснювала низку кроків щодо розвитку вищої педагогічної школи України: було підвищено зарплати викладачам ВНЗ, виділялися кошти на посилення матеріально-технічної бази практично всім вищим навчальним закладам УНР та продовжувалася робота над їх українізацією й удосконаленням навчальних програм. У цей час втілювались у життя проекти зі створення мережі освітніх закладів з підготовки педагогічних кадрів у регіонах УНР. Так, Постановами РНМ від 26 січня та 4 квітня 1919 р. розпочали роботу вчительські інститути в Житомирі, Єлисаветграді та Кам'янці-Подільському, створено семінарію в м. Мерефа на Харківщині та ін. Не менш важливу роль для підготовки якісного фахівця відіграло утвердження державних нормативних документів «Положення про єдину трудову школу», «Декларації про єдину трудову школу», де визначалися основні вимоги до професійної підготовки вчителя, а також викладена широка платформа роботи з учителями суспільних дисциплін.

На превеликий жаль, широкомасштабні реформи вищої педагогічної освіти задумані Міністерством народної освіти були передчасно перервані через низку негативних факторів: шалений супротив і відверте ігнорування урядових починів російською меншиною/русифікованою частиною етнічних українців, катастрофічна нестача коштів, стан перманентного збройного конфлікту, як на сході, так і на заході УНР, відсутність досвіду управління освітньою системою в умовах ідеологічної, політичної, соціально-економічної кризи, а також зовнішньополітичне неусвідомлення України як суб'єкта міжнародних відносин, через що остання залишилася сам на сам у нерівній боротьбі з агресією Радянської Росії.

Перспективи подальших наукових розвідок. Стаття не вичерпує проблему трансформації системи історичної освіти в педагогічних вишах України за часів Директорії УНР. Проведена дослідницько-експериментальна робота дає можливість окреслити перспективу подальшої розробки зазначеної теми, а саме, виявлення особливостей розвитку вищої педагогічної освіти України в інші історичні періоди та застосування визначених особливостей у сучасній українській вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуславська В. Г. Народна освіта України в Україні в добу національно-демократичної революції 1917–1920 рр. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / В.Г. Богуславська. – Донецьк, 2001. – 241 с.
2. Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917–1920 рр.) / А. М. Боровик. – Чернігів : КП Видавництво «Чернігівські обереги», 2008. – 368 с
3. Булда А. А. Практична підготовка вчителів історії в педагогічних навчальних закладах України (етапи і особливості) : монографія / А.А. Булда. –К. : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 1999. – 498 с.
4. Дем'яненко Н. Педагогічна парадигма вищої школи України: генеза і еволюція / Н. Дем'яненко // Філософія освіти. – 2006. – Вип. 2. – С. 256–265.

5. Кобченко К. А. Жіночий університет Святої Ольги: історія Київських вищих жіночих курсів / К. А. Кобченко. – К. : МП Леся, 2007. – 271 с.

6. Майборода С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917–1959 рр.) / С. В. Майборода. – К. : УАДУ, 2000. – 305 с.

7. Проект нового устава ВЖК в г. Києве. Державний архів м. Києва.– Ф. 244. – Оп.1. – Спр. 72. – АРК.10.

РЕЗЮМЕ

Венцева Н. А. Особенности государственного регулирования системы высшего педагогического исторического образования в период Директории УНР.

Автором статьи определены особенности развития системы высшего педагогического исторического образования в период Директории УНР. Проанализированы исторические источники. Выявлены виды и типы учебных заведений, которые готовили будущих учителей истории. А именно: открытие учительских институтов в Житомире, Елизаветграде и Камянце-Подольском, создание семинарии в г. Мерефа и т.д. Также рассмотрены вопросы введения предметов по украинознанству и особенности нормативно-правовой базы, связанной с этой проблемой. Отдельное внимание уделено открытию Высших женских курсов и особенностям подготовки будущих учительниц истории. Выявлены также и негативные тенденции изучаемого периода.

Ключевые слова Директория УНР, украинизация образования, народные университеты, Высшие женские курсы.

SUMMARY

Ventseva N. The features of government control of the system of higher pedagogical historical education in the period of Directory of UPR.

The author of the article determines the features of the development of the system of higher pedagogical historical education in the period of Directory of UPR. An important realm of historical and contemporary educational research is scientific and pedagogical search that covers the study of educational events and facts in higher education Ukraine of historical period UPR Directory. During this period the processes of formation, development and transformation of higher educational of history education in Ukrainian lands were intensive. Thus the study of this question is to determine certain patterns and best practice in training, which once was forgotten and is essential for improving vocational education teacher of modern history. The historical sources are analysed. The kinds and types of educational establishments which prepared the future teachers of history are exposes.

During the existence of Directory jointly with Council of Folk Ministers and commission of Labour Congress the row of measures which developed higher pedagogical education on Ukraine was carried out. The settlings of teachers were enhanceable; money was selected on the improvement of material and technical base of higher educational establishments. The prosecution of improvement of on-line tutorials proceeded. In this historical period the network of educational establishments was created for preparations of pedagogical staff in the regions of UPR. Much attention guidance of Directory UPR devoted to opening the Higher womanish courses and preparation of the future teachers of history.

On January, 26 and April, 4, 1919 there was a set to the work teaching institute in Zhitomir, Elizavetgrad and Kam'yanets-Podolski. The seminaries were opened. The following document was issued «Declaration about single labour school» which had a very important role. The basic requirements to professional preparation of a future teacher were determined. The features of activity of the educational system were formulated in the documents: all citizens have a right to free lower, middle and higher education and providing needments, including by textbooks; society character of education. It was assumed that

single education would have three stages: a lower initial school, a higher initial school; college or special education. After finishing college it was possible to get higher education.

The reforms of higher pedagogical education, planned by Directory, were interrupted by the different factors: a resistance of population, a lack of money, a military conflict, political, economic and social crisis.

The author of the article exposes the further ways of scientific study of this problem.

Key words: *Directory UPR, ukrainization of education, folk universities, Higher womanish courses.*

УДК 37(091)(477)–051Ткаченко

Г. І. Іванюк

Педагогічний інститут

Київського університету імені Бориса Грінченка

ІДЕЇ НОВАТОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ В ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ГУРОВИЧА ТКАЧЕНКА

У статті подано результати історико-педагогічних студій новаторських ідей у теорії та практиці українського педагога Івана Гуровича Ткаченка. За результатами аналізу опублікованих і неопублікованих джерел, навчальних планів, програм, довідок про результати перевірки діяльності школи, виступів, що зберігаються у фондах архіву Педагогічного музею України, узагальнено вагомі новаторські здобутки, що були втілені в практику Богданівської середньої школи та інших шкіл України. Виокремлено значущість педагогічного новаторства й тих ідей, що є суголосними для сучасного розвитку українського шкільництва.

Ключові слова: *ідеї новаторської педагогіки, трудове виховання, модель трудового виховання, інтеграція навчальних предметів, організаційні форми, методи навчання й виховання учнів, інтеграція навчання з виробництвом, соціальна спрямованість навчання й виховання учнів.*

Постановка проблеми. Педагогічна думка в другій половині ХХ століття збагатилася діяльністю педагогів-новаторів, серед яких чільне місце належить Івану Гуровичу Ткаченку (1919–1994). Педагогічна спадщина Івана Ткаченка суголосна провідним ідеям, що сформувався в українській педагогіці в період лібералізації суспільного життя та впливали на розвиток сільської школи.

Модернізація системи освіти в Україні, зокрема й загальноосвітньої школи потребує осмислення здобутків педагогів минулого, оскільки вони є носієм ціннісних смислів, що є актуальними для розвитку сучасного шкільництва. Виявлення суперечностей може слугувати попередженням щодо повторення можливих помилок.

Мета статті – студювання й узагальнення ідей педагогічного новаторства в теорії та практиці Івана Гуровича Ткаченка з метою реконструкції історико-педагогічного процесу другої половини ХХ століття та виявлення продуктивних ідей, що можуть бути адаптовані в сучасний освітній простір.

Виклад основного матеріалу. Новаторські розробки І. Ткаченка були спрямовані на виявлення й упровадження оптимального змісту навчальних предметів та організаційних форм і методів навчання й виховання учнів.